

Politiken och konstens (o)frihet

Göteborgs-Posten 150318

Gradvis håller ett kulturliv på att ta form där administrationen är konsten och där kulturbyråkrater befrämjar kultur genom att befrämja befrämjandet. Det skriver tonsättaren och filosofen Max Käck.

Som aktiv i det fria kulturlivet har man många anledningar att tänka över de offentliga kulturstödssystemen och deras förmåga att stödja genuint nyskapande och konstnärlig utveckling. Jag har arbetat med ny konstmusik i den klassiska genren sedan slutet av sjuttioalet, de senaste åren i flera roller – som tonsättare, producent för fria musikgrupper och som arrangör. Trots goda avsikter från kulturpolitiska beslutsfattare menar jag att den politiska och administrativa styrningen ger oss anledning att tänka över i vilken mån och på vilket sätt man kan tala om konstnärlig frihet i den offentligt finansierade kulturen.

Att mediet är budskapet var en svårsmält sanning på sextioalet. I dag, med digital kommunikation och sociala nätverk, är det närmast övertydligt hur sannspådd Marshall McLuhan blivit. Vad han menade var att mediets egna egenskaper har mycket större påverkan på samhället och människors liv än vad innehållet som förmedlas i dem har. Femtio år senare har sociala medier drastiskt förändrat människors sätt att umgås, hur budskap förmedlas och hur värderingar skapas och sprids. På analogt sätt har den ambitiösa utbyggnaden av kulturstödssystemen lett till att de stödjande institutionerna påverkar konstarnas så mycket att det är relevant att hävda att administrationen är konsten.

Den konstnärliga friheten är en fager dröm i en demokrati. Men att arbeta som fri kulturutövare är knappast att flyga fritt i tankens gränslösa rymd, snarare som att köra på en smal engelsk landsväg med häckar på båda sidor. Genom politiska beslut har den oändliga mängden möjliga konstnärliga koncept reducerats genom att gränslinjer dragits: jämställdhet, tillgänglighet, geografisk spridning, lokal förankring, barn- och ungdomsperspektiv, gränsöverskridande, kommunal samverkan, medfinansiering, mångfald i utbudet, demokratisk öppenhet, social relevans, regional profilering, utnyttjande av ny teknik, ekonomisk potential, internationalisering – detta är bara ett axplock ur de kriterier som förekommer i anslagsvillkoren. Läger man alla dessa i samma hög och beaktar deras övergripande inflytande ser man hur de genomförbara konstnärliga koncepten redan på förhand definierats genom politiska beslut.

En kemilåda med ingredienser för att skapa konst och musik har givits oss utövare. Med lite ”gynna nyskapande” blandat med ”utnyttja teknik” är det lätt att blanda till kultur med spektakulär och sensationell karaktär. Med ”gränsöverskridande”, ”genreblandningar” och ”deltagande” låter sig populistiska och lättillgängliga projekt skapas. Däremot är det svårare att finna ingredienserna till ”eftertanke”, ”allvar” och ”fördjupning”.

De kulturpolitiska riktlinjerna förs ut i verkligheten via en administration som blivit så inflytelserik att den kommit att kolonisera konstarnas. Inte bara skall de politiska målen genomföras och stöd fördelas, dessutom uppmanas utövarna att bli administratörer av sina egna konstnärskap. Entreprenörskap och eget företagande uppmanas, att vårda det egna varumärket, den mediala exponeringen och marknadsföringen är nödvändigt för framgång. På detta sätt går kulturutövare och kulturbyråkrati varandra till mötes i ett administrativt Schlaraffenland, ett självgående maskineri som egentligen skulle klara sig bäst utan

konst. Kulturplaner utarbetas, trycks, sorteras i hyllor – och glöms. Konstprojekt formuleras, ansökningsblanketter fylls i, projekten genomförs, utvärderas, rapporteras – och glöms. Relationen mellan de kulturstödjande myndigheterna och den enskilde utövaren är dessutom så ojämlig att konstens uppgift att problematisera sin egen kontext undermineras. Konstnären reduceras till ett alibi, en undersåte i den administrativa hierarkin.

Man brukar i branschen säga att det viktigaste är att starta projekt. Detta är sannare än någonsin, nu kan man lägga till att det näst viktigaste är att befrämja. Kvalitet och långsiktighet är svåra att hantera och värdera, kvantitet och nyheter är lättare. Därför är det enligt administrativ logik bra att antalet nya satsningar och mängden deltagare är stora. En mängd korta projekt, ett flöde av tillfälliga och kortvariga insatser blir resultatet. Konstnärligt nyskapande ersätts av formella nyheter, det ytliga vinner över det djupsinniga. Alla projekt kräver dock sin publik, och därmed öppnas marknaden för en ny kategori av byråkrater: befrämjarna.

Administrationen har en livsgnista och en förmåga att föröka sig som närmast kan liknas vid en naturkraft. Om man lämnar en yta osådd jord i sin trädgård dröjer det inte länge förrän den täcks av opportunistiska gräs. När ett obearbetat problemområde visar sig i kulturen sker något liknande. Jag har de senaste åren deltagit i en arbetsgrupp som bland annat haft som uppdrag att starta verksamhet inom området publikutveckling. Jag har med anledning av detta tagit del av texter i ämnet, bevistat konferenser och föredrag och medverkat i paneldiskussioner. Det som slagit mig är i hur låg utsträckning förespråkarna av denna verksamhet tar hänsyn till själva de konstnärliga uttrycken och deras kommunikativa egenskaper. Inte heller tycks de stora förändringarna i den omgivande kulturella kontexten intressera.

Bakgrunden till problemet är historiskt. Inom den nya musiken, för att ta detta som exempel, grundlades en spricka mellan konstarten och publiken redan under den modernistiska eran, då verket stod i centrum, mottagaren var marginaliserad samt förkonstling och intellektualisering frodades. Man krävde rätten att vara smal och avancerad. Sedan dess har också möjligheterna utbildat sig och bli verksam på området förbättrats radikalt. Många flera tonsättar- och musikerutbildningar har tillkommit, och utsikterna att bli professionell har förbättrats tack vare gynnsammare materiella villkor. Utbudet och tillgängligheten är idag större än någonsin – alla vill vara artister, men musiken har blivit hemlös.

Detta, som är ett estetiskt problem och kanske en utbildningsfråga, försöker man nu lösa på administrativ väg. Konstens innehåll, dess kvalitet och kommunikativa egenskaper, är som vanligt utanför diskussionens räckvidd. Och när man gått från planeringsstadiet till praktisk verksamhet får arbetet sin egen logik som sätter gränser för idéutveckling och problematisering; behovet av handling dödar reflektionen. Kvar blir en verksamhet som varken behöver konstverk, utövare – eller rentav publik. Befrämjandet blir administration, men eftersom administrationen är konsten blir den framför allt ett befrämjande av sig själv.

I farans riktning tar ett kulturliv form, där konstnärer, musiker, dansare, filmare och andra realiserar koncept som i embryonal form utformats av politiker och tjänstemän, där administrationen är konsten och där kulturbyråkrater befrämjar kultur genom att befrämja befrämjandet.

Skall man förfasa sig över detta? Samhällsekonomiskt är det naturligtvis mycket olyckligt att kulturstödsmedlen inte används på bästa sätt. Ur ett konststartsperspektiv får vi trösta oss med att den verkliga konstnärliga utvecklingen ändå sker långt från den administrativa pseudovärlden, skapad av människor ostörda av kulturpolitiska skänklor och drivna av en inre nödvändighet.

Max Käck